

KRONIKA

KNJIZEVNOST

NIKO GRAFENAUER, STISKA JEZIKA. Značilnost Grafenauerjeve pesniške zbirke *Stiska jezika** je njena tematska ozkost, bolje rečeno ena sama tema, podana s številnimi variacijami, odtenki, dodatki in dopolnitvami v izraznem pogledu. Pravzaprav ima človek malokdaj priložnost prebirati pesniško zbirko, ki bi bila tako uglašena na eno temo. V najnovejši hrvaški poeziji, na primer, je nekaj takih primerov, kot zbirki Mateja Ganze Trg dobre smrti in Zvonimira Mrkonjića Zemljevid (izd. Razlog 1964). Podobnosti med temi tremi pesniki ni samo v formalnih okvirih vezanosti na eno temo, ampak so si tudi njihove teme dokaj sorodne. To da misliti, da ustvarjajo na osnovi istih literarnih ali filozofskih pobud ali iz sorodnega prostorsko in časovno pogojenega ozračja, iz svojih spoznanj, kar bi bilo vsekakor najbolj spodbudno.

Tema Grafenauerjeve poezije je torej človekovo življenje v določenem času in prostoru. To je prav toliko splošna, široka opredelitev, kolikor so splošno opisane ali predstavljene situacije v Grafenauerjevi poeziji, s to razliko, da daje Grafenauerjeva poezije v pesmih oblikovanemu življenju in doživljanju kvalitete dimenzije, ki nas seveda v prvi vrsti zanimajo. V teh številnih pesniških variacijah na isto temo se največkrat ponavljata pojma *samota* in *molk*. Skoraj v vsaki pesmi srečujemo ta dva pojma, označena neposredno ali predstavljena z izbrano opisno simboliko. Iz teh dveh pojmov pa izhaja še tretji kot posledica prvih dveh, in to je razpadanje, izgorevanje, izničevanje človečnosti kot posledica človekove usodne uklenjenosti (V zublju molčanja izgoriš do kraja — Past, str. 41; ali: Ugrezam se v duh prsti, ki v njej razpadam — Zima, str. 48). Pojemovni trikotnik *samota* — *molk* — *razpadanje* je torej tematska osnova in hkrati tudi že filozofska izpoved Grafenauerjeve poezije v zbirki *Stiska jezika*.

Človek v Grafenauerjevi poeziji doživlja nevesele, neprijetne, mučne stvari in pojave. V ujetosti v času in prostoru, »v tenki špranji dopuščene zavesti« (Hiša, str. 7) je človekova stiska velikanska in grozljiva. O tem pripoveduje vsa Grafenauerjeva poezija od filozofsko publicističnega verza »bivaš med neskladnimi sloji časa« (Čas in padec, str. 6) do spreletavajuče podobe »cvileč so potonile podgane, molk se je strdil« (Jastreba, str. 53). Tesnoba, negibnost, strah, groza, grožnja in srd pa podobna neprijetna občutja prevzemajo človeka in ga, kot rečeno, razčlovečujejo.

Gotovo je s takšno poezijo Grafenauer podal pesniško diagnozo za eno izmed bolezní našega časa, in to za hudo bolezen, ki razjeda počasi in zanesljivo človekovo zavest v današnjem času. Filozofsko osnovo za spoznanja, podana v *Stiski jezika*, si je Grafenauer očitno sposodil pri eksistencialistični filozofiji, katere bistvena dognanja so se, kot dokazujejo Grafenauerjeve pesmi, nekako morale zlití s pesnikovim osebnim doživljanjem sveta, moral jih je prevzeti za svoje, sicer bi ne mogle nastati toliko celovite pesniške stvaritve, kakršne lahko beremo v *Stiski jezika*. Vendar pa ni težko spoznati, da je prevzem filozofskih tez o človekovi zgubljenosti v času in prostoru in o njegovi stiski tem pesnim

* Niko Grafenauer, *Stiska jezika*. Državna založba Slovenije 1965.

toliko škodoval, ker so filozofske teze nadvladale pesnikov doživljajski svet in ga zožile na nakazano, dovolj omejeno tematsko osnovo. Saj človek ne more verjeti, da bi mogel biti doživljajski svet petindvajsetletnega pesnika tako strahovito ozek in tako brezupno resen, kakor ga predstavlja poezija v knjigi Stiska jezika, ki pomeni nekakšno moderno, filozofsko podkrepljeno varianto občutij in spoznanj Prešernovih Sonetov nesreče.

Ce že ugotavljamo tematsko enostranost Grafenauerjeve poezije v zbirki Stiska jezika, pa vendar ne smemo mimo teže njegovega diagnosticiranja krize v zavesti sodobnega človeka. Grafenauer samo ugotavlja, opisuje in ne vidi kakršne koli možnosti poskusov za rešitev iz samote, molka in razpadanja. V njegovi poeziji ni nikakršnih znamenj, ki bi napovedovala takšen ali drugačen upor človekovega duha zoper takšno stanje v splošni človeški zavesti. Občutek človekove osamljenosti se z naraščanjem civilizacije nezadržno stopnjuje, o tem in o vzrokih za to je bilo že marsikaj napisanega. Človekova uklenjenost v »tenko špranjo dopuščene zavesti«² tudi ni nov pojav v človeški zgodovini. Ampak zanimalo naj bi nas, kako vsaj poskusiti z akcijo človeškega duha nakazovati možnosti za preraščanje, premagovanje, nadvladovanje sil, ki povzročajo tako boleča občutja stiske in groze, ki hromijo in ožijo zavest sodobnega človeka. Morebiti se bo iz tako usmerjene aktivnosti in zavzetosti duha vendarle nekoč porodila misel, ki bo imela dragoceno težo za naš čas, ki bo nadvladala eksistenčna in duhovna navzkrižja sodobnega človeka. To naj bi ne bila polemika z miselnimi osnovami Grafenauerjeve poezije, ampak bežno razmišljanje, pogojeno in izzvano v njej sami.

Iz filozofske osnove Grafenauerjeve poezije tudi prehaja nekakšen moreč učinek na bralca. Struktura te poezije zahteva zavzeto razumsko prisotnost odjemalca kot filozofska razprava, pri čemer je odvzeta slehernna možnost za čustveno sodoživljanje, kar očitno tudi ni v pesnikovem interesu. Določeno občutje pa je skrajno hladno, tuje, ujeto v stisko. Ta poezija, ki brez dvoma posreduje upoštevanja vredna spoznanja, je gotovo poezija določenega prehodnega obdobja, ki mu seveda ni mogoče določiti časovnih razsežnosti, opozoriti pa je vsekakor treba na druge, za sprostitev človeške zavesti odločujoče možnosti.

Izrazna kultura Grafenauerjeve poezije je na zavidanja vrednem nivoju. Resnega upoštevanja je vredna njegova oblikovna ustvarjalna sposobnost, njegova jezikovna in ritmična zvočna izdelanost. V zadnjih treh ciklih — zbirka Stiska jezika je razdeljena na šest poglavij (Sledovi na koži, Stiska, Nož na očeh, Past, Podobe in Elohim) — je očitno prevzem Strniševega principa gradnje opisno filozofske poezije. To je poleg filozofske osnove že drug primer, ki škoduje Grafenauerjevi pesniški samostojnosti, oba pa dokazujeta, da je preveč dovzeten za posrečene rešitve drugih. Ampak ponavljanje za drugimi izključuje iz lastne osebnosti izvirajočo ustvarjalnost.

Francè Vurnik

SMILJAN ROZMAN: RUŠEVINE. Rozmanov najnovejši roman Ruševine,* že drugo prozno delo tega nadarjenega in plodnega slovenskega prozaista, ki je lani doživelo knjižno izdajo, nekoliko preseneti bravca, ki spremlja Rozmanov pisateljski razvoj, še posebej če je malo predtem prebral njegov zani-

* Smiljan Rozman, Ruševine. Založba Obzorja 1965.